

Nagovor Vinka Möderndorferja na državni proslavi ob slovenskem kulturnem prazniku s podelitvijo Prešernovih nagrad in nagrad Prešernovega sklada ('Pevcu vedno sreča laže', Cankarjev dom, Ljubljana, 07. 02. 2017), ki doživlja mnoge napade, laži, podtikanja in podobno. Naj ostane v spominu za pogum in zahvalo.

Vinko Möderndorfer

GLOSA 2017

Spoštovani predsednik republike, spoštovane nagrajenke in nagrajenci, spoštovani vsi, ki v tej deželi čutite umetnost kot pomemben del življenja – pozdravljeni!

Dovolite mi, da se najprej in s tega mesta s hvaležnostjo spomnimo umetnikov, Prešernovih nagrajencev in nagrajencev Prešernovega sklada, ki so nas zapustili v minulem in že letošnjem letu.

To so: Janez Bernik, Vilma Bukovec, Aleš Debeljak, Samo Hubad, Tomaž Lorenz, Anton Nanut, Tomaž Pandur, Saša Vuga in Matjaž Vipotnik.

Hvaležni smo jim, da so plemenitili duha našega naroda.

Nocošnjemu razmišljanju, sem dal naslov **Glosa 2017**. V spomin na Prešernovo *Glosa* in na njeno srhljivo aktualnost.

Nov upravni odbor Prešernovega sklada je bil sklican konec septembra 2016. Petnajst članov upravnega odbora je sprejelo zahtevno in častno zadolžitev, da čim bolje organizira podelitev Prešernovih nagrad in pripravi počastitev nagrajenih umetnikov in njihovih umetnosti. Ne gre namreč samo za posameznike in njihove umetniške presežke, gre tudi za simbolni poklon različnim umetniškim področjem. Današnji večer je tako pravzaprav praznik vseh umetnosti.

Slovenci nismo samo narod športnikov in politikov, kot bi lahko mislil naključni obiskovalec naše dežele, če bi nekaj časa spremljal najbolj množične slovenske medije, ampak smo tudi narod pesnikov, umetnikov, iskalcev resnice in lepote.

Zapuščina Prešernove poezije odzvanja skozi čas in nas vsako leto vsaj na ta dan spomni, da je umetnost tista, ki oblikuje obraz našega naroda.

Osebnost sem tudi prepričan, da Slovenci nikoli ne bi imeli samostojne države, če ne bi Prešeren nekoč davno napisal pesem vseh pesmi, *Zdravljico*. Če ne bi bilo Prešernovih Poezij, v katerih je pesnik zapisal politični program naroda, mu dal vizijo države, ustvaril tako rekoč njeno prvo pesniško ustavo in s svojim pesniškim genijem v sebi dal plemenu pohlevnih hlapcev samozavest evropskega jezika; če ne bilo te pesniške vizije in poguma, se gotovo ne bi vsako leto dobivali v tej dvorani in slavili umetnosti.

Verzi iz *Zdravljice* in drugih pesmi so svetili skozi temna obdobja narodovega življenja in mu dajali potrebno samozavest in moč. V vihrav prve in druge svetovne vojne so bile besede pesnikov in pisateljev duhovno vodilo. Mnogim Slovencem, ki so se bodisi zaradi ekonomskih bodisi zaradi političnih razlogov znašli onstran domovine, so bile pesnikove besede dostikrat edini stik z odtujeno in tujo domovino. Umetnost je Slovence združevala. Mnogo bolj kot politika.

V svojem pesniškem delu pa nam je Prešeren pokazal tudi na temnejšo plat naše duše. Prešeren je napisal *Zdravljico*, napisal pa je tudi *Sonete nesreče* in predvsem *Glosa*, v kateri nam sporoča, kako lahko *krošnjarska pamet prevlada narod*. Verzi:

... lani je slepar starino

še prodajal, nosil škatle,

meril platno, trak na vatle,

letos kupi si graščino ...

so danes žal bolj grozeče aktualni kot kdaj koli prej.

Kljub temu, da je danes poseben dan – pa se mi zdi popolnoma primerno, da tudi s tega mesta in tudi na ta dan, morda predvsem na ta dan, ko umetnikom država prisluhne vsaj z enim ušesom, opozorimo na težave, ki jih ima umetnost na Slovenskem.

Slovenska umetnost namreč umira.

Podhranjena umira.

Zrinjena na rob družbene pomembnosti – umira.

Slovenci nimamo sreče s politiki. Nimajo sreče delavci, upokojenci in tudi ne umetniki, pedagogi in ustvarjalci ... vsi namreč spadamo v skupino nesrečnežev, ki so jih v minulih petindvajsetih letih izvoljeni politični voditelji peljali žejne čez vodo. Umetnost je na slovenskem v zadnjih dveh desetletjih preživela zgolj zaradi notranje nuje, ki jo čutijo ustvarjalci, ali kot v Glosi pravi Prešeren:

*Koder se nebo razpenja,
grad je pevca brez vratarja,
v njem zlatnina čista zarja,
srebrnina rosa trave,
s tem posestvom brez težave
on živi, umrje brez dnarja.*

V svetu položnic in brezsravnega kapitala, kjer se plača vse, kjer so na tako imenovanem svobodnem trgu celo zdravje in pogrebi, je takšna *notranja nuja* izjemno idealistična zadeva; s čisto zarjo in roso trave se pač ne da plačati ne vrtca ne elektrike; vendar slovenska umetnost resnično vztraja prav zaradi tega *prešernovskega* idealizma, kajti v zadnjih dveh desetletjih se je slovenskim umetnikom samo jemalo.

Res da so umetniki imeli včasih tudi zelo delovne ministre za kulturo, ki pa so v nekulturnih vladah zaman bili boje z mlino na veter. V predvolilnih bitkah ste nekateri izmed vas, spoštovani voditelji naroda, imeli polna usta kulture in umetnosti. Takoj ko pa ste sedli v sedlo, ste požrli vse obljube. Sprašujem se, ali bi se tako malo zanimali za kulturo, če bi bila slovenska kultura bolj tržno uspešno blago, če bi prinašala velike dobičke ... Prepričan sem, da bi vas takrat bolj zanimala, verjetno bi jo že davno olastnili ali celo preko posrednikov prodali, jasno, ne najboljšemu ponudniku. Vendar slovenska umetnost ne more sama preživeti na tako imenovanem svobodnem kapitalističnem trgu. Nikoli ne bo dobičkonosno podjetje. Takšna je pač usoda majhnih narodov.

Edino pravo bogastvo takšnih narodov je umetnost.

Kot lahko vidimo, slovenska podjetja vsak dan izginjajo v tujih rokah, slovenska vlada brez sramu s stotinami milijonov dokapitalizira celo tiste ustanove, ki razprodajajo naše nekoč nacionalno premoženje, na rodovitnih poljih naše zemlje tujci postavljajo dobičkonosne tovarne in razmišljujočim državljanom je popolnoma jasno, da tujci pač nikoli ne bodo nič prispevali k slovenski umetnosti in kulturi; njih zanima predvsem dobiček, ki ga bodo odnesli na tuje.

Pravzaprav, če smo iskreni, je umetnost še edina reč v tej deželi, ki je zares naša. Vse ostalo se izgublja v nič. Pesnik Tomaž Šalamun je nekoč davno, v izvrstni knjigi *Balada za Metko Krašovec* k pesmi *Neverni vnuk* zapisal:

Otroci, na vlaku Trst-Dunaj lahko zaspate.

Tam vmes ničesar ni.

Slovenija postaja dežela, ki jo je mogoče prespati. Krajnarske lepote z otočkom sredi jezera, veličastni uspehi športnikov ter po nizki ceni prodana slovenska podjetja, vse to je ne bo rešilo pred popolnim duhovnim izbrisom. Še malo, pa popotniki ne bodo imeli več nobene želje zapustiti avtocestnega križa. Niti opazili ne bodo, kdaj so prečkali našo deželo. To pa seveda samo po sebi ni tako tragično. Tragično je predvsem to, da bo z izginotjem slovenske umetnosti in kulture izginil narod.

Nisem prepričan, če se je katera slovenska vlada tega zavedala. Morda je bila še najbolj jasna tista vlada, ki je prostodušno oznanila, da kulture ne potrebuje, da je kultura potrata denarja in da zato ukinja ministrstvo in da tudi sicer deželica v predalpski senci ne potrebuje humanistike, humanistov in umetnosti ... Ja, bila je najbolj odkrita; glede na ravnanje vseh prejšnjih in kasnejših oblastnikov sem namreč prepričan, da vse vlade mislijo isto, samo da tega ne izrečejo na glas in kadar nanese beseda na kulturo, držijo fige v žepih.

In če politični veljaki mislijo o nacionalni umetnosti slabo in jo rinejo v kot med cenene in nepotrebne artikle veleprodaje in zabave, ki se lahko financira sama, potem velika večina državljanov sledi temu miselnemu vzorcu. *Kultura je zajedalec na telesu naroda, umetniki so lenuhi, prevaranti, priskledniki, naj sami skrbijo zase, naj gredo raje delat ...* lahko slišimo ljudsko mnenje. In še hujše besede lahko preberemo po vseh spletnih koticčkih te dežele. Če bi hoteli spremeniti takšno javno mnenje, bi morala imeti umetnost tudi v glavah politikov boljše mesto. Z drugimi besedami: politiki bi morali biti kulturni. Tako pa vse vlade, ki naj bi delovale za dobro naroda, z lahkoto mečejo naš denar v naročje tajkunov, bank, slabih investicij, prostodušno ga odmerjajo tujcem, založenim naložbam, provizijam, zamudnim obrestim po nepotrebem izgubljenih tožb ... kulturi pa z velike mize kapitalistične požrtije namenjajo drobtinice, in še te drobtinice so vsako leto žaljivo bolj drobne. Podatek, da bi lahko z denarjem, s katerim ste zamašili tako imenovano bančno luknjo, petintrideset let financirali slovensko umetnost in kulturo, ni zgolj anekdotičen.

Veličino nekega naroda in države zgodovina vedno ocenjuje po njeni veličastni umetnosti in ne po njenih politikih. Ko so znanega politika ene največjih evropskih držav na koncu njegove tridesetletne politične kariere vprašali, po čem si bodo državljani prihodnjih rodov zapomnili njegovo politično obdobje, je mož brez pomislekov odgovoril, da po umetnostni galeriji, ki jo je zgradila ena od vlad pod njegovim vodstvom. Ni omenil reform, sprejemanja pomembnih zakonov ... vse to je namreč običajen servis, ki naj bi ga vlade opravljale samoumevno, ker jo to pač njihov izvoljeni poklic, presežek vsakega vladanja pa je v prispevku k razvoju *duha naroda*. Naših novodobnih politikov se bomo žal morda grenko spominjali samo po neprestanih zdrahah in delitvah, po veliki tatvini, ki so jo zagrešili pred našimi očmi, po veliki razprodaji ... Pa tudi to bomo hitro pozabili.

Ja, spoštovani nekdanji in aktualni voditelji naroda, slovenska umetnost danes umira.

Neinstitucionalna umetnost ne more več preživeti, pa je izjemno pomembna, saj je tako rekoč bazen za ustvarjanje dobre institucionalne umetnosti.

Slovenski film je podhranjen. Umirajo mnogi filmski poklici. Film je kljub uspehom, ki jih ima v mednarodnem prostoru, vedno bolj porinjen med ljubiteljske dejavnosti.

Gledališča imajo manj lastnih premier. Rešujejo se s koprodukcijami. Mladi igralci so minimalno plačani. V nekaterih gledališčih sta na eni slabi plači dva mlada igralca.

Nacionalna opera, na katero so politično zreli narodi ponosni, se na Slovenskem spreminja v revno gledališče.

Slikarji že desetletja dobivajo bedne razstavnine ali pa sploh ne. V javnih galerijah sami financirajo svoje razstave.

Pisatelji pišejo svoje romane za drobiž. Če bi Prešeren danes pri veliki slovenski založbi izdal svoje *Poezije*, bi za honorar prejel slabo polovico poslanske plače. Če pa bi jih izdal pri manjši založbi, bi namesto honorarja dobil petdeset izvodov lastne knjige.

Slovenska nacionalna televizija ni več kulturna ustanova. Medtem ko se igrani programi drugih evropskih nacionalnih televizijskih hiš bohoto s kvalitetnim in raznovrstnim umetniškim programom, slovenska televizija kljub televizijski naročnini tekmuje s programom komercialnih televizij.

Umetniki, ki so v svojem življenju ustvarili na desetine knjig, na stotine slik, množico skladb, ki so na odrskih deskah pustili življenje, danes spadajo med socialne probleme in delijo svojo bedo z opeharjenimi delavci, upokojenci in brezdomci. Država, ki tako počne s svojimi ustvarjalnimi ljudmi, nima prihodnosti.

In ne nazadnje, ministrstvo za kulturo, ki bi se moralo boriti za umetnike, za boljše pogoje njihovega ustvarjanja, z redkimi ministrskimi izjemami, dela zoper umetnost in umetnike in v prid državi. Če bo zares obveljala nova uredba za samozaposlene, tako imenovane umetniške prekarne delavce, bo država več kot dvatisočim slovenskim umetnikom nonšalantno dala *odpoved*. Res je, prav ste slišali, samo nekaj čez dva tisoč jih je, katerim država že petindvajset let, z vsako novo politično porazdelitvijo obrača hrbet.

Ja, slovenska umetnost, kljub današnjemu prazničnemu dnevu klavrno životari, crkuje v lakoti in pomanjkanju. In to je treba povedati in vedeti. Še posebej na ta dan.

Če se bo takšno zapostavljanje slovenske umetnosti in kulture nadaljevalo, *bo ta mali, mili narod, z milo slovensko govorico, v kateri v dvojini pišemo najlepše pesmi o ljubezni ... ostal brez obraza in duše. Samo umetnost lahko narodu oplemeniti njegovo podobo in jo ohrani na skupnem portretu zgodovine narodov.*

Če bomo izgubili umetnost, bomo izgubili vse. In najbrž ni več daleč dan, ko bomo na slovenskih univerzah predavali v tujih jezikih, ne da bi sploh opazili, kdaj se je to zgodilo, in bo samo peščica čudakov proučevala umetnost nekega naroda, ki ga ne bo več. Morda bomo takrat še praznovali praznik pesnika, vendar ne več v tej dvorani, saj jo bodo zasedali pop zvezdniki, kongresi strank in modne revije z vseh koncev sveta, pač pa v kakšni dvoranici v še bolj kletnih prostorih, in tudi čaše *terana*, katero bi *visoko dvignili* in po prešernovsko nazdravili sebi in prazniku umetnosti, že dolgo ne bo več.

Da pa se vse to ne bi zgodilo, je nujno, da se slovenska politika začne zavedati pomembnosti, ki jo ima umetnost pri tako majhnem narodu, in jo začne obravnavati resno, kot eno najpomembnejših poroštev narodovega preživetja. Ni vse denar, ni vse poslušnost in uslužnost do velikih in močnih, nekaj velja tudi pokončna, samozavestna, kulturna in etična drža. Če je nimate, če jo pogrešate, vam lahko pri tem pomaga umetnost. **Umetnost ne gradi zidov, umetnost jih podira!** Umetnost in kultura sta namreč globoko etični. Če si kulturen, si tudi etičen. Tako preprosto je to.

Res da moje besede nocoj zvenijo kot prozaično nadaljevanje Prešernove *Glose*, vendar sem vseeno prepričan, da jih boste hitro pozabili. Besede ustvarjalcev politikom že desetletja ne pridejo do živega. Psi lajajo, karavana ironično skomigne z rameni, češ: *umetniki spet pretiravajo*, in gre samozadovoljno dalje.

Čisto za konec pa še malo poezije, kot se za takšen praznik spodobi. Pesnik *Ervin Fritz* je še v socializmu napisal pesem z naslovom *Oddaja za tuje turiste*. Glede na današnji čas je pesem vizionarska. Zadnja kitica, ki nas vse skupaj nagovarja in opozarja, se glasi takole:

Bodočnost? Našel se bo kak cezar, motorizirana zgodovina

ki bo zradiral ta žalostni Liliput z zemljevida.

Na zemljevidu bo ostala za otroško dlan široka praznina.

In nihče več ne bo vedel, za čem je jokala lepa Vida.